

ANNA KATARZYNA ZALESZCZYK

Polska Akademia Nauk
Instytut Psychologii

PAWEŁ KOT

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Instytut Psychologii

NADZIEJA NA SUKCES A TRUDNOŚCI W PODEJMOWANIU DECYZJI ZAWODOWYCH

Celem artykułu jest sprawdzenie zależności pomiędzy trudnością podejmowania decyzji zawodowych a nadzieją na sukces, która może być czynnikiem modyfikującym jakość decyzji podejmowanych przez ludzi, zwłaszcza w sytuacjach trudnych. Nadzieja na sukces, będąca źródłem motywacji do działania i przezwyciężania napotykanym przeszkód, wpływa na sposób percepcji i działania człowieka przy podejmowaniu decyzji i aktywności. Badanie zostało przeprowadzone na grupie 149 uczniów klas maturalnych szkół średnich z województwa mazowieckiego. Wiek osób badanych mieścił się w przedziale 17-21 lat ($M = 18,64$; $SD = 0,69$). Do pomiaru zmiennych wykorzystano Kwestionariusz Trudności w Podejmowaniu Decyzji Zawodowych oraz Kwestionariusz Nadziei na Sukces. Analiza wyników wskazuje istotne statystycznie różnice w nasileniu trudności w podejmowaniu decyzji zawodowych u osób o różnym poziomie nadziei na sukces.

Słowa kluczowe: trudność podejmowania decyzji zawodowej, brak gotowości, brak informacji, niezgodność informacji, nadzieja na sukces.

WPROWADZENIE TEORETYCZNE

U progu dorosłości młody człowiek staje przed trudnymi wyborami dotyczącymi jego przyszłości (Rożnowski, 2013). Decyzja zawodowa to jedna z ważniejszych decyzji życiowych, podlegająca tym samym procesom decyzyjnym, co inne wybory (Kida, 2011). W warunkach szybkich zmian w gospodarce i na ryn-

ku pracy, przyszłość każdej jednostki jest słabiej określona niż w społeczeństwach tradycyjnych, co prowadzi do tego, iż każdego rodzaju decyzje są uwiłkane w ryzyko i ich podjęciu mogą towarzyszyć trudności (Rożnowski, 2009). Obecnie młody człowiek musi samodzielnie zdecydować, czy planowany wybór ścieżki kariery będzie dla niego adekwatny w perspektywie kariery całościowej (Bańka, 2011). Należy podkreślić wieloaspektowość podjęcia decyzji dotyczącej kariery (Gati, Amir i Landman, 2010).

Młodzi ludzie, przyzwyczajeni do planowania krótkoterminowego, znajdują się w sytuacji konieczności podjęcia decyzji, która ma konsekwencje w dalszej przyszłości (Kida, 2011). Może to prowadzić do zjawiska bezdecyzyjności. Brak planowania własnej kariery zawodowej przyczynia się do tego, iż proces ten jest przedłużany, a jednostka w ostateczności dokonuje przypadkowego wyboru lub zdaje się na to, co podsuwają jej okoliczności (Germeijs i De Boeck, 2002). W konsekwencji może prowadzić do nietrafnych wyborów dalszej kariery zawodowej (Bańka, 2011). Aby pomóc osobom stojącym u progu podjęcia decyzji związanej z dalszą ścieżką kształcenia lub ścieżką zawodową, konieczne jest zlokalizowanie i zidentyfikowanie ich specyficznych obszarów trudności (Ng, Eby, Sorensen i Feldman, 2005).

Zaproponowany przez Gatiego model podejmowania decyzji dotyczących kariery zawodowej *Prescreening, In-depth exploration, Choice* (PIC) jest skierowany do osób znajdujących się w sytuacji wyboru kariery, a jego celem jest ułatwienie procesu decyzyjnego (Gati, Saka i Krausz, 2001). Możliwe jest wskazanie obszarów trudności i przyczyn podejmowania błędnych decyzji w procesie podejmowania decyzji dzięki zestawieniu modelu decyzyjnego ze wskaźnikami niezadowolenia młodzieży z podjętych decyzji zawodowych (Rożnowski, 2013). Holland, Gottfredson i Nafziger (1975) wskazują na cztery czynniki braku decyzji: wątpliwości dotyczące zdolności, brak informacji, niepokój związany z wyborem oraz brak jasności co do miejsca danej osoby w świecie pracy.

W celu pomocy osobom znajdującym się w sytuacji wyboru Gati (Gati i Saka, 2001) opracował taksonomię trudności towarzyszących procesowi decyzji dotyczącej kariery. Źródła trudności pogrupowane zostały w trzy główne obszary: brak gotowości, brak informacji, niezgodność informacji. Wyodrębniono także dziesięć szczegółowych źródeł trudności w procesie podejmowania decyzji: brak motywacji – brak woli do podejmowania decyzji; ogólne niezdecydowanie – osoba ma ogólne problemy z dokonywaniem wyborów w swoim życiu; dysfunkcjonalne przekonania – irracjonalne przekonania i oczekiwania w stosunku do decyzji zawodowych; brak informacji o procesie podejmowania decyzji – odzwierciedla brak wiedzy na temat możliwości trafnego podjęcia decyzji;

brak informacji na swój temat – decydent nie ma pełni wiedzy na swój temat; brak informacji na temat zawodów – brak informacji o istniejących opcjach kariery; brak informacji o sposobach zdobywania informacji o zawodach – brak wiedzy o sposobach pozyskiwania informacji lub pomocy, które mogą ułatwić podejmowanie decyzji; nierzetelne informacje – informacje, które decydent ma o sobie lub o zawodach są nierzetelne, niesprawdzone; konflikty zewnętrzne – wskazują na rozbieżności między własnymi preferencjami decydenta a preferencjami jego otoczenia; konflikty wewnętrzne – wskazują na wzajemne wykluczenie się preferencji decydenta (Gati, Krausz i Osipow, 1996).

Przekonanie o posiadaniu kompetencji, które umożliwią osiągnięcie sukcesu, Snyder (2005) określa jako nadzieję. Nadzieja wyraża przekonanie osoby, że jest ona w stanie sama znaleźć drogę do celu i zmobilizować energię, aby się tego podjąć. Nadzieja opisywana jest jako pozytywny stan motywacyjny, który bazuje na dwóch rodzajach przekonań (Trzebiński i Zięba, 2003). Pierwsze – to przeświadczenie o możliwości wykonania zaplanowanego działania. Wiąże się to z posiadaniem silnej woli. Jest to przekonanie, że uda się osiągnąć wyznaczony cel, nawet w obliczu licznych przeszkód i zwątpienia. Drugi czynnik – to przekonanie o umiejętności znajdowania rozwiązań. Jest to przeświadczenie o posiadanej wiedzy i kompetencji intelektualnej (Łaguna, 2010). Nadzieję na sukces można określić jako oczekiwanie pozytywnych efektów własnych działań (Trzebiński i Zięba, 2003). Wysoki poziom nadziei na sukces pozytywnie wpływa na egzystencję człowieka, towarzyszy jej niższy poziom depresji oraz elastyczność w sytuacji radzenia sobie ze stresem (Snyder, 2005). Osoby z wysokim poziomem nadziei w przypadku napotkanych trudności umiejętnie dostosowują się do zaistniałych warunków. Szybko znajdują alternatywny cel (Snyder i Pulvers, 2001). Ponadto wysoka nadzieja na sukces wiąże się z lepszym przystosowaniem, przejawiającym się między innymi w kompetencjach społecznych, towarzyszącą temu dobre relacje z rodziną i przyjaciółmi (Snyder, 2005).

Współczesne teorie kariery kładą większy nacisk na podmiotowe uwarunkowania kariery (Hauziński, 2012). Istotnym elementem psychologicznych teorii kariery jest osobowość jednostki, jej sfera emocjonalna, pragnienia, aspiracje, które decydują o tempie i charakterze tranzycji (Roźnowski, 2013). Poziom nadziei odpowiada za efektywność zachowań jednostki, sposób pokonywania przeszkód i wytrwałość w realizacji dążeń oraz wpływa na poziom przystosowania się do życia (Trzebiński i Zięba, 2003). Nadzieja na sukces wpływa na sposób percepcji i działania człowieka przy podejmowaniu decyzji i działań (Snyder, 2005).

Pytanie i hipoteza badawcza

Celem badań było ustalenie zależności pomiędzy nadzieją na sukces a trudnościami występującymi przed rozpoczęciem procesu podejmowania decyzji zawodowej u młodzieży przygotowującej się do tranzycji, gdyż na gruncie polskim jest niewystarczająca ilość badań zjawiska bezdecyzyjności młodzieży (Rożnowski, 2013). W toku analizy literatury sformułowano następujące pytanie badawcze: Czy osoby o różnym poziomie nadziei na sukces różnią się pod względem nasilenia trudności występujących podczas podejmowania decyzji zawodowej? Postawiono hipotezę: Osoby z wyższym poziomem nadziei na sukces przejawiają mniejsze nasilenie trudności w wyborze kariery zawodowej.

METODA

Dobór próby

Badanie zostało przeprowadzone na grupie 149 osób (64 kobiet i 85 mężczyzn, odpowiednio 43% i 57%), uczniów szkół średnich z województwa mazowieckiego. Wiek osób badanych mieścił się w przedziale 17-21 lat, $M = 18,64$ i $SD = 0,69$. Udział w badaniu był całkowicie dobrowolny i anonimowy.

Narzędzia badawcze

W badaniu wykorzystano Kwestionariusz Nadziei na Sukces (KNS) Snydera, w polskiej adaptacji Łaguny, Trzebińskiego i Zięby (2005). Składa się on z 12 twierdzeń (w tym ośmiu diagnostycznych), na które badani odpowiadali na 8-stopniowej skali. KNS oprócz wyniku ogólnego umożliwia ocenę dwóch wymiarów nadziei: przekonania o posiadaniu siły woli umożliwiającej realizowanie celów oraz przekonania o posiadaniu umiejętności znajdowania rozwiązań w sytuacjach trudnych. Rzetelność skali wyniku ogólnego KNS, szacowana współczynnikiem α Cronbacha, wynosi 0,82, rzetelność skali przekonań o silnej woli jest równa 0,74, a skali przekonań o umiejętności znajdowania rozwiązań – 0,72.

Pomiar trudności w procesie podejmowania decyzji został wykonany za pomocą Kwestionariusza Trudności w Podejmowaniu Decyzji Zawodowych (*The Career Decision-Making Difficulties Questionnaire* – CDDQ, Gati i Saka, 2001). Metoda, składająca się z 34 twierdzeń, pozwala obliczyć wynik ogólny, informujący o ogólnym poziomie nasilenia trudności w wyborze kariery, oraz wyniki

w trzech głównych skalach i wchodzących w ich skład dziesięciu podskalach dotyczących konkretnych trudności. Skale i wchodzące w ich skład podskale to: brak gotowości: brak motywacji, ogólne niezdecydowanie, dysfunkcjonalne przekonania; brak informacji: brak informacji o procesie podejmowania decyzji, brak informacji na swój temat, brak informacji na temat zawodów, brak wiedzy o sposobach zdobywania informacji o zawodach; niezgodność informacji: niezrzetelne informacje, konflikty zewnętrzne, konflikty wewnętrzne (Gati i Saka, 2001). Właściwości psychometryczne zarówno całej skali, jak i poszczególnych podskal są na dobrym poziomie – rzetelność α Cronbacha dla całej skali wynosi 0,88, a dla poszczególnych głównych skal – brak gotowości, brak informacji i niespójne informacje – wynosi odpowiednio: 0,61; 0,87; 0,77. Polska wersja powstała jako translacja wersji angielskiej, następnie dokonano tłumaczenia odwrotnego. Uzyskana po retranslacji wersja została zatwierdzona przez autora oryginalnej wersji (Koper, 2005).

WYNIKI

W celu odpowiedzi na postawione pytanie badawcze, na podstawie norm kwestionariusza KNS, wyodrębniono trzy grupy uczniów charakteryzujących się niskim (poniżej 4. stena), umiarkowanym (5. i 6. sten) oraz wysokim (powyżej 7.) nasileniem nadziei na sukces. Istotność różnic między wyodrębnionymi grupami porównano z wykorzystaniem analizy wariancji dla czynników międzyobiektywnych; dla uzyskanych danych przeprowadzono porównania *post hoc* z korektą dla porównań wielokrotnych Bonferroniego.

Na podstawie jednoczynnikowej ANOVY dla grup niezależnych stwierdzono istotne statystycznie różnice między osobami o różnym poziomie nadziei na sukces w ogólnym nasileniu spostrzeganych trudności w wyborze kariery zawodowej ($F(2, 146) = 14,26; p < 0,001; \eta^2 = 0,16$). Wyniki analizy *post hoc* wykazały istotne statystycznie różnice między osobami z dużym, małym ($p < 0,01$) i umiarkowanym nasileniem nadziei na sukces ($p < 0,01$) w spostrzeganiu trudności związanych z decyzją o karierze. U osób z wysoką nadzieją ogólny poziom trudności jest niższy ($M = 10,92; SD = 4,17$) niż w grupie osób z niskim ($M = 14,84; SD = 3,51$) i umiarkowanym nasileniem ($M = 14,53; SD = 3,70$).

Na podstawie jednoczynnikowej MANOVY stwierdzono istotne statystycznie różnice między osobami o różnym poziomie nadziei na sukces w nasileniu trudności w wyborze kariery zawodowej w trzech głównych obszarach – $F(6, 288) = 5,04; p < 0,01; \eta^2 = 0,10$. Porównanie szczegółowych wyników mię-

dzygrupowych wykazało różnice w obszarze trudności związanych z brakiem informacji ($F(2, 146) = 14,63; p < 0,01; \eta^2 = 0,16$) oraz niezgodnością informacji ($F(2, 164) = 11,32; p < 0,01; \eta^2 = 0,13$). Analizy *post hoc* w obu przypadkach wykazały istotne statystycznie różnice między osobami z dużym, małym ($p < 0,01$) i umiarkowanym nasileniem nadziei $p < 0,01$. Uczniowie z wysoką nadzieją na sukces mają mniejsze trudności w obszarze braku informacji ($M = 9,53; SD = 5,16$) niż z niskim ($M = 14,51; SD = 4,38$) i umiarkowanym ($M = 14,29; SD = 4,91$) nasileniem nadziei. Uczniowie o wyższej nadziei na sukces mają mniejsze trudności w obszarze niezgodności informacji ($M = 10,17; SD = 5,16$) niż grupy z niskim ($M = 15,00; SD = 4,76$) i umiarkowanym nasileniem nadziei ($M = 14,31; SD = 5,16$).

Na podstawie jednoczynnikowej MANOVY stwierdzono istotne statystycznie różnice między osobami o różnym poziomie nadziei na sukces w zakresie nasilenia spostrzegania specyficznych trudności w wyborze kariery zawodowej ($F(20, 274) = 2,21; p < 0,01; \eta^2 = 0,12$). Porównanie nasilenia trudności w szczególnych obszarach wykazało statystycznie istotne różnice między uczniami o różnym poziomie nadziei, co ilustruje Tabela 1, podająca średnie, odchylenia standardowe i testy efektów między obiektowych dla poszczególnych trudności.

Wyniki analizy *post hoc* wykazały istotne statystycznie różnice między osobami z dużym, małym ($p < 0,01$) i umiarkowanym poziomem nadziei na sukces ($p < 0,01$) w czynnikach: ogólne niezdecydowanie, brak informacji o procesie podejmowania decyzji, brak informacji na swój temat, brak informacji o zawodach, brak wiedzy o sposobach zdobycia informacji o zawodach, nierzetelne informacje, konflikt zewnętrzny oraz konflikt wewnętrzny.

Na podstawie dwuczynnikowej ANOVY dla grup niezależnych stwierdzono istotne statystycznie różnice między osobami o różnym poziomie przekonania o posiadaniu siły woli umożliwiającej realizowanie celów w ogólnym nasileniu spostrzeganych trudności w wyborze kariery zawodowej ($F(2, 140) = 14,26; p < 0,001; \eta^2 = 0,16$). Drugi efekt główny dla przekonania o posiadaniu umiejętności znajdowania rozwiązań w sytuacjach trudnych oraz interakcja czynników okazały się nieistotne statystycznie. Analizy *post hoc* wykazały istotne statystycznie różnice między osobami z wysokim, niskim ($p < 0,01$) i umiarkowanym ($p < 0,02$) nasileniem przekonania o posiadaniu siły woli w poziomie nasilenia ogólnych trudności w decyzji. U uczniów z wysokim poziomem przekonania o posiadaniu siły woli nasilenie spostrzeganych trudności jest niższe ($M = 11,08; SD = 3,79$) niż w grupie osób z przekonaniem małym ($M = 15,04; SD = 3,37$) i umiarkowanym ($M = 14,67; SD = 3,79$).

Tabela 1
Nasilenie trudności w wyborze zawodu w zależności od poziomu nadziei na sukces (N = 149)

Trudności w podejmowaniu decyzji zawodowych		Poziom nadziei na sukces			MANOVA		
		Grupa	M	SD	F	p	η^2
Brak gotowości	brak motywacji	A	12,20	4,18	1,29	0,29	0,02
		U	11,45	5,76			
		W	10,25	6,13			
	ogólne niezdecydowanie	A	16,68	6,26	6,76	< 0,01	0,09
		U	15,83	5,59			
		W	12,10	6,58			
Brak informacji	dysfunkcjonalne przekonania	A	16,50	6,62	0,76	0,47	0,01
		U	17,86	5,90			
		W	18,23	8,05			
	o procesie podejmowania decyzji	A	15,55	4,49	12,89	< 0,01	0,15
		U	14,20	5,44			
		W	9,68	6,48			
Niezgodność informacji	na swój temat	A	19,00	6,96	13,04	< 0,01	0,14
		U	18,59	7,49			
		W	11,80	7,55			
	na temat zawodów	A	14,75	5,59	8,31	< 0,01	0,10
		U	15,61	5,92			
		W	10,77	6,82			
Niezgodność informacji	brak wiedzy o sposobach zdobywania informacji o zawodach	A	8,75	4,12	7,93	< 0,01	0,10
		U	8,78	3,99			
		W	5,88	3,62			
	nierzetelne informacje	A	13,85	4,91	8,50	< 0,01	0,10
		U	13,54	5,93			
		W	9,43	5,50			
konflikty zewnętrzne	A	22,90	7,75	9,36	< 0,01	0,11	
	U	21,83	8,01				
	W	15,70	9,09				
konflikty wewnętrzne	A	8,25	4,40	5,43	< 0,01	0,10	
	U	7,58	4,23				
		W	5,38	3,74			

Uwaga. A – grupa o niskim poziomie nadziei na sukces ($N = 40$); U – grupa o umiarkowanym poziomie nadziei na sukces ($N = 69$); W – grupa o wysokim poziomie nadziei na sukces ($N = 40$); wynik istotny $p > 0,05$.

Porównanie wyników międzygrupowych wykazało istotną różnicę w obszarze trudności związanych z brakiem informacji ($F(2, 140) = 3,76$; $p = 0,03$; $\eta^2 = 0,05$) między osobami o różnym nasileniu przekonania o posiadaniu siły woli. Wyniki porównania *post hoc* wykazały istotne statystycznie różnice między osobami z dużym, małym ($p < 0,01$) i umiarkowanym poczuciem siły woli ($p < 0,01$) w niedoborze informacji. U osób z wysokim poczuciem siły woli brak

informacji jest niższy ($M = 9,70$; $SD = 4,89$) niż w grupie osób z niskim ($M = 14,98$; $SD = 4,49$) i umiarkowanym ($M = 14,39$; $SD = 4,87$) nasileniem poczucia siły woli umożliwiającej.

Porównanie szczegółowych wyników międzygrupowych w ramach specyficznych trudności wykazało istotną różnicę w obszarze trudności związanych z brakiem informacji o procesie podejmowania decyzji ($F(2, 140) = 3,58$; $p = 0,03$; $\eta^2 = 0,05$) oraz brakiem informacji o sobie ($F(2, 140) = 5,11$; $p = 0,01$; $\eta^2 = 0,07$) między osobami o różnym nasileniu przekonania o posiadaniu siły woli. Analizy *post hoc* wykazały statystyczne różnice między osobami z dużym, małym ($p < 0,01$) i umiarkowanym nasileniem siły woli ($p < 0,01$) w braku informacji zarówno o sobie, jak i o procesie podejmowania decyzji. U osób z dużą siłą woli niedobór informacji o własnej osobie jest niższy ($M = 12,31$; $SD = 7,17$) niż w grupie osób z niskim ($M = 19,96$; $SD = 7,05$) i umiarkowanym nasileniem siły woli ($M = 18,49$; $SD = 7,66$). Podobnie uczniowie z dużą siłą woli mają mniejszy niedobór informacji o procesie podejmowania decyzji ($M = 9,96$; $SD = 6,08$) niż ci z niskim ($M = 15,92$; $SD = 4,40$) i umiarkowanym nasileniem siły woli ($M = 14,19$; $SD = 5,61$).

DYSKUSJA WYNIKÓW

Nadzieja na sukces w ogólnym paradygmacie psychologii poznawczej jest subiektywnym sądem, sposobem percepcji otoczenia (Ng i in., 2005). Przekonania pełnią ważne funkcje regulacyjne w życiu człowieka: mogą wpływać na zachowanie bądź stanowić regulator oddziałujący na powstawanie sądów (Trzebiński i Zięba, 2003). Jako przekonanie, nadzieja na sukces dookreśla człowieka będącego podmiotem swoich działań i swojego życia, który jest także podmiotem kształtującym otoczenie w oparciu o posiadane sądy i przekonania (Snyder, 2005). Na podstawie zastosowanych analiz statystycznych potwierdzono, iż poziom nadziei różnicuje uczniów w nasileniu spostrzeganych trudności w decyzji o karierze.

Różnice między grupami o niskim, umiarkowanym i wysokim poziomie nadziei na sukces przejawiają się zarówno w ogólnym nasileniu spostrzeganych trudności w podejmowaniu decyzji o wyborze kariery, jak i w specyficznych rodzajach trudności. Największe nasilenie spostrzeganych trudności występuje w przypadku osób z niskim i umiarkowanym poziomem nadziei. Obie grupy przejawiają istotnie statystycznie wyższe nasilenie trudności od osób z wysoką nadzieją, zwłaszcza w obszarach związanych z brakiem informacji i niezgodno-

ścią informacji. Ten specyficzny charakter trudności związany z brakiem wystarczającej informacji można uzupełnić poprzez kontakt z doradcą zawodowym. Z badań Rożnowskiego (2009) wynika, że jedynie znikoma część młodzieży korzysta z pomocy doradcy zawodowego. Większość młodych ludzi wiedzę na temat różnych zawodów czerpie od rówieśników lub z mediów, które nie są tak miarodajnym źródłem informacji, jak wykształceni i doświadczeni doradcy zawodowi.

Osoby z niską nadzieją na sukces przewidują porażkę swoich działań, co prowadzi do wycofywania się i przybierania zachowań unikowych, takich jak odkładanie w czasie decyzji zawodowej lub zdawanie się na los zamiast dokonania świadomego wyboru (Synder i Pulvers, 2001). Osoby te są bardziej skoncentrowane na biernym radzeniu sobie z sytuacjami stresowymi (Ng i in., 2005), a za takie należy uznać wybór kariery zawodowej (Kida, 2011).

Wysoki poziom nadziei na sukces wyzwala pozytywne emocje, które motywują jednostkę do aktywnego poszukiwania rozwiązań danego problemu. U osób z wysoką nadzieją nasilenie spostrzeganych trudności jest niższe niż w grupie osób z niską i umiarkowaną nadzieją na sukces. Qiu i Li (2008) sugerują, że wysoki poziom nadziei jest czynnikiem sprzyjającym aktywnemu i konstruktywnemu radzeniu sobie z trudnościami, co potwierdzają uzyskane wyniki badań – wysokie nasilenia nadziei na sukces oraz siła woli stanowią czynnik obniżający spostrzegane trudności w wyborze kariery. Badania Ng i współpracowników (2005) również wskazują na nadzieję jako dobry prognostyk realizowania kariery zawodowej.

W przypadku komponentów składających się na nadzieję na sukces istotne statystycznie różnice stwierdzono między osobami o różnym poziomie przekonania o posiadaniu siły woli. Osoby z dużą siłą woli cechują się niższym ogólnym nasileniem spostrzeganych trudności w wyborze kariery zawodowej niż osoby o niskim i umiarkowanym jej poziomie. W obrębie szczegółowych trudności osoby z wyższym poziomem siły woli wykazują mniejszy deficyt informacji w obszarze braku informacji na swój temat oraz procesu podejmowania decyzji. Przekładać się to może na odważniejsze inicjowanie dążenia do celu (Snyder, 2005), jakim jest wybór kariery, i wytrwaniu w nim mimo pojawiających się trudności. Dodatkowo z przeprowadzonych badań wynika, iż niskiemu nasileniu trudności sprzyja wysoki poziom nadziei na sukces, toteż istotne wydaje się wypracowywanie kompetencji, które wzmacniałyby u uczniów nadzieję na sukces. Wypracowane oraz wzmocnione kompetencje dostarczą młodym ludziom odpowiedniej wiedzy teoretycznej oraz praktycznych umiejętności poruszania się na rynku pracy.

Ograniczeniem przeprowadzonych badań jest zbyt wąski dobór próby badawczej, ograniczający się tylko do uczniów szkół średnich z terenu województwa mazowieckiego. Mimo uzyskania istotnych statystycznie różnic między osobami o różnym nasileniu nadziei, należy powtórzyć badania na mieszkańcach innych województw ze względu na niestabilną sytuacją na rynku pracy w różnych rejonach Polski (Bańka, 2011).

Uzyskane wyniki wskazują na istotne powiązanie nadziei na sukces z nasileniem postrzeganych trudności w podejmowaniu decyzji o karierze w grupie maturzystów. Otrzymane wyniki mogą być użyteczne dla osób zajmujących się doradztwem zawodowym, by w procesie poradnictwa zawodowego skierowanego do osób znajdujących się w sytuacji wyboru kariery życiowej były szczególnie uwrażliwione na poziom nadziei na sukces.

LITERATURA CYTOWANA

- Bańka, A. (2011). Psychologia pracy i organizacji w dobie ponowoczesności. W: B. Rożnowski i M. Łaguna (red.), *Człowiek w pracy i organizacji* (s. 10-40). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Gati, I., Amir, T. i Landman, S. (2010). Career counsellors' perceptions of the severity of career decision-making difficulties. *British Journal of Guidance and Counselling*, 38(4), 393-408.
- Gati, I. i Asher, I. (2001). The PIC model for career decision making: Prescreening, in-depth exploration, and choice. W: F. T. L. Leong i A. Barak (red.), *Contemporary models in vocational psychology* (s. 7-54). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Gati, I., Krausz, M. i Osipow, S. H. (1996). A taxonomy of difficulties in career decision-making. *Journal of Counseling Psychology*, 43(4), 510-526.
- Gati, I. i Saka, N. (2001). High school students' career-related decision-making difficulties. *Journal of Counseling and Development*, 79(3), 331-340.
- Gati, I., Saka, N., & Krausz, M. (2001). "Should I use a computer-assisted career guidance system?" It depends on where your career decision-making difficulties lie. *British Journal of Guidance and Counselling*, 29, 301-321.
- Germeijs, V. i De Boeck, P. (2002). A measurement scale for indecisiveness and its relationship to career indecision and other types of indecision. *European Journal of Psychological Assessment*, 18(2), 113-122.
- Hauziński, A. (2012). Założenia teoretyczne, konstrukcja i struktura czynnikowa Skali Przejścia z Edukacji Zawodowej do Pracy (PEZP). *Czasopismo Psychologiczne*, 18(2), 247-254.
- Holland, J. L., Gottfredson, G. D. i Nafziger, D. H. (1975). Testing the validity of some theoretical signs of vocational decision-making ability. *Journal of Counseling Psychology*, 22(5), 411-422.
- Kida, G. (2011). Wybory edukacyjno-zawodowe jako przykład decyzji ryzykownych. W: B. Rożnowski i M. Łaguna (red.), *Człowiek w pracy i w organizacji* (s. 267-287). Lublin: Wydawnictwo KUL.

- Koper, M. (2005). Zagubieni we własnych zdolnościach – problemy uczniów wszechstronnie uzdolnionych z podejmowaniem decyzji zawodowych. Niepublikowana praca magisterska, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin.
- Łaguna, M. (2010). *Przekonania na własny temat i aktywność celowa*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Łaguna, M., Trzebiński, J. i Zięba, M. (2005). *Kwestionariusz Nadziei na Sukces. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów PTP.
- Ng, T. W., Eby, L. T., Sorensen, K. L. i Feldman, D. C. (2005). Predictors of objective and subjective career success: A meta-analysis. *Personnel Psychology*, 58(2), 367-408.
- Qiu, Y. i Li, S. (2008). Stroke: Coping strategies and depression among Chinese caregivers of survivors during hospitalization. *Journal of Clinical Nursing*, 17(12), 1563-1573.
- Rożnowski, B. (2009). *Przechodzenie młodzieży z systemu edukacji na rynek pracy. Analiza kluczowych pojęć dotyczących rynku pracy u młodzieży*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Rożnowski, B. (2013). Trudności w podjęciu decyzji zawodowej przez młodzież kończącą szkoły ponadgimnazjalne i wyższe. *Przegląd Psychologiczny*, 56(1), 75-95.
- Snyder, C. R. (2005). Hope and the meaningful life: Theoretical and empirical associations between goal directed thinking and life-meaning. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24(3), 401-421.
- Snyder, C. R. i Pulvers, K. M. (2001). Dr. Seuss, the coping machine, and “Oh the places you’ll go”. W: C. R. Snyder (red.), *Coping with stress: Effective people and processes* (s. 3-29). London: Oxford Press.
- Trzebiński, J. i Zięba, M. (2003). *Kwestionariusz Nadziei Podstawowej – BHI-12*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.